

Екатерина Ангелова / Ekaterina Angelova

**БЪЛГАРИЯ И СЪРБИЯ В ЛОНОТО
НА РИМОКАТОЛИЧЕСКАТА ЦЪРКВА (1204–1219 г.)**

**Bulgaria and Serbia in the Bosom of
the Roman Catholic Church (1204–1219)**

Abstract: The article aims to briefly examine the policy of the Roman Catholic Church in the Balkans in order to draw a parallel between the relations of Rome with the Serbs in comparison with those with the Bulgarians. It is noted in the paper that the aim of the Roman Church was to expand the papal influence over the Balkan Peninsula and respectively over the Eastern Christian Church. The study traces and analyses the most important moments in the relations between Serbia and Bulgaria, on the one hand, and their negotiations with the Papacy, on the other, in the period from 1204 until 1219.

Keywords: Second Bulgarian Kingdom, Rome, union, Serbia.

От началото на XIII в. Папството, което се намира във възход, следи с особен интерес събитията на Балканите. България и Сърбия затвърждават своето господство върху по-голяма част от територията на полуострова за сметка на отслабващата Византийска империя. Тази обстановка поражда надежди у Папството за приобщаване на двете славянски държави в лоното на Католическата църква. Тези надежди се подсилват от обстоятелството, че и двете държави се нуждаят от международно признание, което Византия не е склонна да им даде.

Папската власт е в ръцете на Инокентий III (Джовани Лотарио, граф ди Сени, 1160–1216 г.)¹, който става папа на 38-годишна възраст и осъществява голяма част от принципите на папската теокрация, подети от Григорий VII (1073–1085 г.), за мястото и ролята на папската институция. Този папа издава „Dictatus Papae“, чиято цел е да наложи върховенството на папата над светските владетели както в религиозно, така и в политическо отношение. Особено важни са разпорежданията, че само главата на Римокатолическата църква има правото да коронясва и да детронира владетели, както и че светските владетели нямат право да упражняват контрол над епископите. Друга основна цел на Григорий VII е да прекрати схизмата, като установи върховенството на Рим над Константинополската патриаршия².

Именно Инокентий III (1198–1216 г.) успява да реализира част от тези цели. За първи път по време на неговия понтификат папата е наречен „викарий на Господа“ (*vicarius Domini*), което значи Божий наместник на Земята³. Тези успехи стават възможни именно заради качествата на Инокентий III – енергичен, целенасочен, неуморен работохолик, едновременно прагматичен и визионер⁴. Тези политически принципи на главата на Римокатолическата църква са причината Инокентий III да започне интензивна кореспонденция с владетеля на наскоро възстановената българска държава и по този начин да разпространи папското влияние на Балканския полуостров. Писмо на папа Инокентий III до българския цар Калоян поставя началото на седемгодишна кореспонденция между тях и по този начин предоставя нови полета за изява на българската външна политика⁵. Цялата кореспонденция между тях съдържа 27 писма, 16 от които са писма на папата адресирани до цар Калоян (8 писма), до архиепископ Василий (6 писма), до Белота (1 писмо) и до Анастасий, митрополит на Велбъжд (1 писмо). Българите изпращат до папата 11 писма, 5 от които са на цар Калоян, 4 на архиепископ Василий (като писмо номер 8 се състои от 2 части или по-точно от 2 писма, обединени в едно в регистрите, съответно на Калоян и на Василий), едно е на Белота и едно е написано от група български митрополити и епископи. Има още три писма, които са загубени или не са отразени в регистрите. Българските писма, които са изпратени в Рим, са на латински език, като само първото писмо на цар Калоян е написано на български, а след това е преведено на гръцки и накрая на латински език⁶.

Папа Инокентий III е един от най-големите и значими религиозни и политически дейци през Средновековието и умело води своята дипломатическа дейност, като резултатът от нея е доминация на папската институция над църквите и над европейските държави. От писмото на Инокентий III си личи главната му цел – разширяването на влиянието на Римската църква. То е изпратено между декември 1199 г. и 22 февруари 1200 г. и е адресирано до „Благородния мъж Йоаниций“ (*Nobili viro Johannitio*)⁷, като по този начин папата ловко избягва да се ангажира с признаването на висша титла на българския държавник. Рим внимателно следи действията на първите Асеновци и възстановяването на българската държава, а установяването на контакт с Калоян е преценено като удачна възможност за привличането на България под юрисдикцията на Папската курия. В писмото Инокентий III споменава военните победи на Йоаница, които уж са улеснени от лоялността му към Римокатолическата църква: „Господ видя смирението и предаността, които знаехме, че изпитваш към Римската църква, които не само силно те защитаваха в смута и опасностите на войните, но по чудотворен и милостив начин помогнаха царството ти да се разшири.“ Според Александру Маджару това предполага, че Калоян е бил благоприятно настроен към Римската църква. Какво означава това на практика остава неизвестно, но няма обръщане към католицизма преди декларацията на Търновския архиепископ за обединение с Римската църква от септември 1203 г. Напълно възможно е по време на Третия кръстоносен поход Петър и Асен да са

имали намерение да се свържат с Рим. Ако Петър е бил признат за император от Фридрих I, той би могъл да получи короната само с благословията на папа Климент III (1187–1191 г.). Двамата лидери на Влашко-българската империя обаче са нямали възможност да установят контакт както с този папа, така и с неговия наследник Целестин III (1191–1198 г.). Посредник на такъв контакт е можел да бъде само унгарският крал Бела III, който обаче е враждебен спрямо влашките владетели⁸.

Въпреки че в отговора на това писмо Калоян пише, че има желание да влезе във връзка с папата още през 1197 г., инициативата за започване на продължителните разговори между Търново и Рим трябва да се припише на папа Иннокентий III. Тази инициатива хармонира с упражняваната от него политика за присъединяване на южнославянските държави към Рим чрез уния, а тогава славянските държави се противопоставят на хегемонистичните претенции на Константинополската патриаршия в период на дълбока криза във Византийската империя⁹.

Дипломатическите отношения между Рим и България стават по-интензивни след отговора на цар Калоян с писмо от ноември 1202 г., „защото мнозина идват в земята му да го излъжат, ние обаче знаем да се предпазваме добре от всички“¹⁰. Тази фраза показва, че Калоян в никакъв случай няма да жертва интересите си в името на една празна благословия. За да разсее недоверието на папата за закъснелия отговор, Калоян представя идването на папския пратеник като радостно събитие, вдъхновено от самия Бог. Българският владетел заявява исканията си за „корона и достойнство, според както са ги имали нашите стари императори. Както намираме записано в нашите книги, един е бил Петър, втори – Самуил и други, които са ги предхождали по царуване.“¹¹ В писмата си до папата Калоян нееднократно говори за Симеон, Петър и Самуил, като по този начин отстоява правата си върху царския престол – тяхната титла е призната от Рим, а той е законен наследник на старите царе.

В следващото си писмо до папа Иннокентий III цар Калоян продължава дипломатическите си ходове. Българският владетел залага и на съществуващите остри разногласия между Византия и Рим с цел да направи папата по-благосклонен. Той не пропуска и най-малката възможност да окаже, макар и деликатно, натиск върху римския първосвещеник. Калоян съобщава, че получава примамливи предложения от византийците да бъде коронясан: „Ела при нас, ще те коронясаме за цар и ще ти поставим патриарх, защото царство без патриарх не бива“¹². С това българският владетел още веднъж доказва уменията си гъвкаво и ловко да борави с точните думи и да лавира между двете главни политически сили.

В края на 1203 г. Калоян изпраща до Иннокентий III документ със златен печат – така наречения Златопечатник (була). Този документ е тържествена клетва на българския цар за преминаването на българската държава и българската църква под върховенството на Рим, последвана от клетва на търновския архиепископ Василий за вярност към Апостолическия престол: „А пък моето

царство подписва своя златопечатник в потвърждение на това, че никога не ще отстъпи от Римската църква и от Апостолистическия престол, от княза на апостолите Петър¹³.

По-късно с писмата от 25 февруари 1204 г. папа Инокентий III коронува Калоян за цар на българи и власи, а търновския архиепископ поставя за примас на цяла България и Влахия, изпращайки му привилегиум¹⁴, като в писмото е дадено да се разбере, че „примас и патриарх, макар имената да са им различни, значат почти едно и също, понеже примасите и патриарсите по сан са едно и също“¹⁵.

Остава само съдържанието на писмата да се реализира на практика и да се превърне в юридически акт. На архиепископите Анастасий Велбъждски и Сава Преславски е даден палиум¹⁶. Инокентий III изпраща и писмо-образец за предаване на палиум на архиепископ или епископ¹⁷. През есента на 1204 г. в България, в Търново, е изпратен кардинал Лъв, папски пратеник, който трябва да извърши формалния обред около коронясването на българския владетел, а заедно с това да даде на търновския архиепископ палиума и другите отличителни знаци. Според Борис Флоря българската църква с всички нейни епархии получава йерархична зависимост от Рим, която е придружена с редовно даване на палиум на новоназначените митрополити и епископи¹⁸.

На 15 октомври 1204 г. кардинал Лъв пристига в Търново, а в писмото на архиепископ Василий до папа Инокентий III има сведения за случилото се в началото на ноември 1204 г.: „И по разпоредба на Ваша Светост той ме помаза с миро (кардинал Лъв – б.а.), като ме посвети и благослови за патриарх на седмия ден от месец ноември, сиреч на празника на апостол Иаков, раб Господен. На осмия ден от същия месец, сиреч на празника на св. Михаил, той короняса и благослови цар Калоян, господар на всички българи и власи, и постави на главата му царска корона и връчи в ръцете му скиптр“¹⁹.

Първоначално подчинението на Калоян е само номинално, а впоследствие изцяло е прекратено. Българският владетел се противопоставя още на първите опити за папска намеса в управлението на българската държава и църква²⁰. Според византийската идеология, която той зачита, Калоян може да бъде помазан за император само от патриарха на църквата в собствената си държава и при никакви обстоятелства от византийския архиепископ на Охрид или от епископ под негова юрисдикция. Калоян е достатъчно мъдър, за да запази автокефалната Охридска архиепископия независима от Рим, запазвайки по този начин връзка с византийската църква²¹.

От ноември 1204 г. българската държава фактически е под върховенството на Римската църква и това положение е узаконено със съответните актове. Българският владетел се титулува *rex*, а българската църква има канонически първосвещеник *primas*. В резултат от преговорите Калоян печели важна дипломатическа победа. Титлата *rex* той приема за цар, а *primas* – за патриарх. Титлата *rex*, дадена на Калоян, не съответства на първоначалната му амбиция и той продължава да се подписва по-нататък в писмата си с „император“, което е и верният превод на традиционното вече българско „цар“.

Ставайки примас на Римската църква в България, архиепископ Василий продължава да назовава Калоян като император: *Kaloiohannes dominus omnium Bulgarorum atque Vlachorum*. Стелиян Брезану отбелязва, че, съдейки по кореспонденцията между Калоян и Инокентий III, промяната в титулатурата от такава, включваща власт само над българите към такава, включваща власт над територия, която подчертава единството на два компонента (*totius Bulgariae et Vlachiae*) се случва между септември 1203 г. и ноември 1204 г. Основната причина за тази промяна е конфронтацията със съседните сили, особено спорът с Унгария, както и с Латинската империя в Константинопол²².

Интерес представляват отношенията между съседната на България Сърбия и Римокатолическата църква с оглед да се направи паралел как Рим действа спрямо сърбите в съпоставка с българите. Както беше споменато, целта на Инокентий III е да разшири папското влияние над Балканския полуостров и съответно над Източната християнска църква. Разликата обаче е, че в Сърбия политиката на Папството има завоевателен характер и работи срещу интересите на сръбското население, като мисионерите, изпратени от Рим, ограбват богатствата на населението, експлоатират го, а католическата пропаганда забавя развитието на сръбската култура и съответно утвърждаването на сръбската народност. Успехът на тази завоевателна политика на Рим се дължи на факта, че в Сърбия по това време бушуват династически борби между синовете на Стефан Неманя²³. Унгарският крал иска да възстанови цялата територия, завладяна от баща му Бела III през 1183 г. и след това дадена на Маргарет като зестра при брака ѝ с Исак II Ангел. Унгарско-сръбските войски заемат областта между Белград, Браничево и Ниш, а Вукан взема последния град като награда за сътрудничеството си. Но скоро след това той е прокуден от брат си Стефан II Неманич, който се завръща в Сърбия, вероятно с военната помощ на Калоян. Междувременно Стефан II се жени за жена от двора на Калоян²⁴.

След 1204 г. настъпва ясно сближаване между южнославянските държави и Рим. Причините за това сближаване трябва да се търсят в трудните условия, в които се развива българската и сръбската държавност през XII–XIII в. Второто българско царство възниква в резултат на въстанието на населението срещу византийската власт. Сръбската държава се образува на основа на обединението на редица малки княжества, които преди това са зависими от Византийската империя. До края на XII в. независимостта и на двете държави е призната от Византия и те успешно разширяват своите позиции на Балканите за сметка на отслабващата империя. Сърбия и България от политическа гледна точка са новообразувания, които нямат своето легитимно признато място в традиционната политическа структура на региона. Императорската титла на новите български владетели не е призната от нито една висша църковна или светска християнска власт, а титлата „велики жупан“, носена от Стефан Неманя, който обединява сръбските земи, няма съответствие с титлите, приети в Европа²⁵.

След като консолидират политическата си независимост, и двете държави изявяват желание да имат независима църковна организация. В България след началото на въстанието е невъзможно да се поддържа зависимостта на българското духовенство от Охридския архиепископ, който се намира на византийска територия и е назначен от византийския император. Няколко епископи под властта на бунтовниците поставят свещеника Василий на архиепископския престол в Търново. Той става предстоятел на независима архиепископия, чиято юрисдикция се разпростира върху цялата територия на възроденото Българско царство. Това е неразрешен акт, приет без съгласието на Охрид, от който се отделят епископствата, станали част от Търновската архиепископия, без санкцията на Константинопол или на някой от останалите източни патриарси. В очите на съседните православни църкви архиепископ Василий е нелегален узурпатор. Причини за недоволство от положението има и у сръбските владетели. В подчинените им земи има само една православна епископия с център в Раса, също подчинена на Охридската архиепископия. Малко вероятно е да се освободят законно от църковната зависимост от Константинополската патриаршия и затова погледите на южнославянските владетели се насочват към Рим. Сръбските владетели имат и друга важна причина за установяване на контакти с папския престол. До края на 80-те години на XII в. Стефан Неманя успява да подчини територията на Приморска Сърбия (сръбската територия по адриатическото крайбрежие) под своя власт и тогава възниква въпросът за регулиране на отношенията между представителите на големите жупански власти и католическите епископства в градовете, подчинени на големия жупан на Адриатическото крайбрежие.

Първоначално утвърждаването на властта на православните владетели на Рашка над територията на Приморието не остава без конфликти с местните католически институции. Братът на Стефан Неманя, Мирослав, отстоявайки властта си над Захълмието, присвоява имуществото на убития от местното благородничество архиепископ на Сплит, не допуска местни епископи в техните ведомства, не допуска папския легат Теобалд в своето княжество, за което е отлъчен от Църквата. Една от причините за конфликтите е, че католическото духовенство в Приморието подкрепя местните владетели в борбата им срещу разширяването на Рашка. Известно е например, че Барският архиепископ Григорий през 1189 г. бяга от немските войски с вдовицата на последния княз на Зета от местната династия на Михаил и никога не се връща в своята епархия. В такива условия за сръбския владетел е важно курията да установи контакти с него. От същата 1189 г. е датирано писмо на папа Климент III до Стефан Неманич и неговите братя, в което папата предлага да даде добър пример за послушание и решава църковните дела на новия дубровнишки архиепископ Бернар. Явно е, че Стефан Неманич успява да установи приятелски отношения с курията. По-късно неговият син и наследник Стефан пише на папа Иннокентий III, че възнамерява винаги да следва „Светата Римска църква като добрата памет на баща ми“²⁶. Има сведения, че Стефан Първовенчани, Великият жупан

на Рашка, води преговори с Римската курия. Сведения за това дава писмото на Инокентий III, изпратено през септември 1204 г. до легата му в България кардинал Льв. В това писмо Инокентий припомня, че веднъж към него се е обърнал „благородният мъж, великият жупан на Сърбия“ с молба да изпрати при него легат, който „би го накарал да се подчини на Римската църква“ и би поставил царската корона върху главата му. Подобна коронация означава окончателно утвърждаване на суверенитета на сръбската държава и осигурява общопризнато място сред държавите от християнския свят, което окончателно отслабената Византийска империя вече не може да гарантира. За да постигне тази цел, жупанът е готов да приеме католицизма и да подтикне православните си поданици да го направят. Не случайно подобна стъпка е предшествана от разпадането на брака му с византийската принцеса. Попечителството на престола на св. Петър би позволило на сръбския владетел успешно да разрешава противоречиви въпроси в отношенията със съседите католици, по-специално с войнствено настроения бан на Далмация Ендре, който напада Захълмието и Рашка през 1198 г.²⁷ Като заключение може да се отбележи, че едно бъдещо сближаване с Рим би донесло и на двете балкански държави окончателно утвърждаване на независимостта и почетно място сред държавите в християнския свят както на Изток, така и на Запад.

Унгарската държава играе важна роля в амбициите на папа Инокентий III за налагане на католицизма на Балканите не само чрез средствата на мирна евангелизация, но и чрез дипломатия и въоръжена сила. Винаги срещу своите балкански съседи, Унгарското кралство е главен апологет на католическата вяра и се радва на одобрението на Папството. Експанзията на Унгария и на Рим е неразривно свързана повече от две столетия. Емерих (1196–1204 г.) е първият унгарски владетел, имал намерение да завладее Сърбия. Той се намесва във вътрешните борби на династията Неманя от името на Вукан, на когото Емерих помага в борбите за власт срещу брат му Стефан. Унгарската интервенция няма осезаеми последствия, тъй като още през 1204 г. Стефан си възвръща престола с българска подкрепа, а по-късно (около 1217 г.) той дори получава кралска корона от папа Хонорий III. По този начин Сърбия запазва независимостта си от Унгария под властта на Неманичите, като остава неин мощен съперник на юг чак до XIV в. Независимо от това Емерих добавя към титлите си „крал на Сърбия“, а всички негови наследници я запазват до 1918 г.²⁸

Рим използва унгарското надмощие в Сърбия, за да разпространи влиянието на Римската църква. За това свидетелстват две писма от 22 март 1203 г. В първото писмо папата заповядва на архиепископа на Калоча да замине за Сърбия, за да „доведе великия префект Вукан, прелати и благородници от тази страна на вяра и послушание към Римската църква и да ги освободи от подчинение на константинополския патриарх“. По същия начин папата пише и на унгарския крал. Той изпраща писмо и до Вукан с поръчение да го изпрати на архиепископа на Калоча, за да посредничи – Вукан да получи „духовно

подчинение и подчинение на Римската църква“. По същия начин той пише на „архиепископи, епископи и благородници на Сърбия“.

Ключова роля в сближаването на Вукан с Рим изиграва унгарският крал Емерих. За това свидетелстват две по-късни писма от папата до унгарският крал от 15 септември 1204 г. И в двете писма папа Инокентий III подчертава ролята на Емерих в присъединяването на Вукан към лоното на Римската църква. В тях изрично се заявява, че по негова воля „големият префект на Сърбия (Вукан) изразява дължимото и всеотдайно уважение към Апостолския престол и желанието да получи кралската корона от нас (папата), запазвайки вашата (Емерикска) върховна власт“²⁹. Очевидно стремежите на Вукан, както и на Стефан, са да получат кралската корона. Емерих настоява, че този акт по никакъв начин не трябва да застрашава светските му права над Сърбия, а папата получава възможност Сърбия да бъде част от Римската църква. Че всичко не минава по плана на Емерих показва фактът, че Вукан не получава короната, а Сърбия не става част от Римската църква. Не е ясно дали Вукан пропуска възможността да бъде коронясан, за да не се наложи да жертва православната вяра на баща си. Както се вижда от примера с българския владетел Калоян, короната пристига от папата по същото време, тъй като той се присъединява към Римската църква в името на своя народ. Въз основа на това, което е известно, изводът е, че в Сърбия Вукан не провежда политика, която би навредила по някакъв начин на православната църква³⁰. Католическото влияние отбелязва известни успехи главно в западните провинции на Сърбия, а един от каналите, по които вероятно прониква, според Йордан Николов, е заселването на саксонските рудари на Балканския полуостров през XII–XIII в.³¹ Сръбската държава оказва силна съпротива на католическата пропаганда. Тя се опитва да запази своята независимост, бит, култура и традиции. Въпреки силния натиск от страна на Римската курия католицизмът не успява да пусне здрави корени. За сръбите католическата църква е и остава чужда и враждебна³².

Джон Файн отбелязва, че през лятото на 1203 г. Калоян атакува Вуканова Сърбия, плячкосва Рашка и анексира Ниш, като там поставя български епископ³³. Тези действия на българския владетел вероятно са продиктувани по-скоро от амбицията на Калоян да завоюва територии за собственото си царство, а не толкова, за да окаже помощ на Стефан II Неманич (1196–1228 г.). Интерес представлява и писмо, изпратено от папата до Калоян от 10 септември 1203 г., с което Инокентий III призовава българския владетел да сключи мирен договор с Вукан и по този начин да укрепи неговото положение: „Затова ние напомняме на твое благородие и те подканяме по-настойчиво да възстановиш мирните договори с любимия син – Вълко“³⁴. Това писмо води до предположението, че в раздорите между Вукан и брат му Стефан II Неманич папата стои на страната на Вукан³⁵.

Писмо на папа Инокентий III до унгарския крал Емерих от 15 септември 1204 г. дава сведение, че цар Калоян оказва помощ на законния сръбски владетел Стефан II Неманич да си възвърне престола и провежда военна кампания

срещу Вукан и Унгарската корона: „Ти пишеш обаче, че споменатият Йоаний е завзел и държи земята, която твоят баща [Бела III – б.а.] е дал зестра на сестра ти – гръцката императрица, и че като привлякъл на своя страна огромно множество езичници, опустошил жестоко земята на Сърбия, подчинена на твоята корона“³⁶. Целта на оказаната военна помощ от страна на българския владетел е с користни цели, тъй като по този начин Калоян иска да възпре унгарското разширение за сметка на северозападните българските земи.

Причината сръбският жупан Стефан II Неманич да потърси сближение с папата и да сключи уния през 1217 г. е продиктувана от политически и икономически съображения³⁷, а не от религиозни, както у българския владетел Калоян. Крал Емерих е против сключването на съюз между Сърбия и Рим, тъй като това означава, че Унгария трябва да се прости с амбициите си за присъединяване на територии от Сръбската държава³⁸. Аналогично е неговото отношение и към България. Православната църква на Сърбия проявява пълна самостоятелност и именно затова сръбските управляващи успяват да лавират между Източното и Западното християнство. Царската корона на Стефан Неманич от папа Хонорий III утвърждава международното положение на сръбската държава така, както се случва и с България на Калоян³⁹. Информация за контактите между папа Хонорий III и Стефан Неманич получаваме основно от посланието на хърватския летописец Тома Сплитски (1216 г.), в което става ясно, че Стефан Неманич изпраща посланици при папа Хонорий III с молба да му изпрати кралската корона. В отговор на молбата му папата изпраща своя легат в Сърбия, който поставя кралската корона на сръбския владетел. Тези сведения са допълнени от венецианската хроника на Дандоло. Според Борис Флоря липсата на други данни за преговорите не позволява точно да се характеризират мотивите на курията за сключването на уния между Сърбия и Рим. Най-общо може да се твърди, че укрепването на гръцките православни държави, съществуващи по това време на Балканите и в Мала Азия, прави неотложна задачата на Рим да привлече сръбския владетел в лагера на привържениците на Римската църква⁴⁰.

Събитията, случили се по-нататък в Сърбия по отношение на църковната политика, са аналогични на тези в България и нейната църковна ориентация. От това следва, че и в двете държави сближението им с Рим е само формално и с политически цели.

Сближаването на Стефан Неманич с Рим се определя от политическата ситуация и когато тази ситуация се променя и Латинската империя отслабва, и коалицията, заплашваща Сърбия, се разпада, сръбският крал рязко променя политиката си, влизайки в отношения с основния противник както на Латинската империя, така и на папството в Близкия изток – Никеийския император Теодор Ласкарис. След пътуването до Никея на брата на Стефан Неманич, Сава през 1219 г. е решено да се създаде автокефална архиепископия в Сърбия, начело със Сава. Подобна стъпка означава разрыв с Рим, тъй като признаването на авторитета на православния патриарх в Никея е равносилно на отричането на ле-

гитимността на авторитета на латинския патриарх в Константинопол, зависим от папата. Практическото изпълнение на решението, прието през 1219 г., е в ущърб на интересите на Латинската църква на територията на Сръбското кралство⁴¹. Същата промяна на политиката наблюдаваме в България при Йоан Асен II (1218–1241 г.). Общото в политиката на папството към България и Сърбия е, че Рим желае да ги подчини, за да разшири своята хегемония на Балканите, да ликвидира еретическите движения, които се наблюдават и в двете държави. Сключването на уния с Рим от Калоян и Стефан II Неманич е продиктувано от политически фактори и на практика самата уния не оказва никакво значително влияние върху догмите и култа на Източната църква, а българската и сръбската църква запазват своята самостоятелност и независимост от Папството.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Данчева-Василева, А. България и Латинската империя (1204–1261). София, 1985, с. 40.

² Гюзелев, В. Папството и българите през Средновековието. София, 2009, 46–48.

³ Гюзелев, В. Цит. съч., с. 53; Ullmann, W. A short history of the Papacy in the Middle Ages. London, 2003, p. 145.

⁴ Ullmann, W. Op. cit., p. 135.

⁵ В по-старата литература по темата съществува и алтернативната хипотеза, че инициативата за преговорите принадлежи на Калоян. Тази хипотеза е лансирана от Марин Дринов. Той я аргументира като отбелязва, че в едно от писмата си Калоян споменава, че още братята му са имали намерение да осъществят контакт с папата, но не са успели, а и самият Калоян още от 1197 г. планирал да изпрати писмо до Инокентий III, но не е успял поради лошите пътища и многото си врагове (вж. Дринов, М. Исторически преглед на българската църква от самото ѝ начало до днес. Виена, 1869, с. 71). Тази хипотеза изглежда малко вероятна, защото приписването на инициативата за преговорите на българския цар много трудно би се вписала в контекста на папската активност и целенасочен стремеж за разширяване на влиянието на римокатолическата църква в Европа. България далеч не е единствената държава, чийто монарх получава кралска корона от папа Инокентий III (вж. Ullmann, W. Op. cit., p. 148). Освен това оправданието на Калоян, че не изпратил писмо до папата поради лошото състояние на пътищата и наличието на много врагове не изглежда правдоподобно, защото според неписаните правила на античната и средновековната дипломатия пратениците се ползват с имунитет и никой няма право да им навреди. Това правило придобива още по-голямо значение в християнски контекст. Много по-вероятно е Калоян да споменава, че и той, и братята му са имали намерение да осъществят контакт със Светия престол, за да може по този начин да покаже интереса си към преговори с папата и да го направи по-отстъпчив и благосклонен.

⁶ Божилов, И. Преписка на българите с папа Инокентий III. – В: Държава и църква през XIII век. София, 1999, с. 110.

⁷ ЛИБИ III. София, 1965, с. 308.

⁸ **Madgearu, A.** The Asanids: The Political and Military History of the Second Bulgarian Empire (1185–1280). Leiden, 2017, 120–121.

⁹ **Гюзелев, В.** Цит. съч., с. 139.

¹⁰ ЛИБИ III. София, 1965, с. 311.

¹¹ Пак там, с. 310.

¹² Пак там, с. 319.

¹³ Пак там, с. 335.

¹⁴ **Данчева-Василева, А.** Цит. съч., с. 48.

¹⁵ ЛИБИ III. София 1965, с. 327.

¹⁶ **Дуйчев, Ив.** Преписката на папа Инокентий III с българите. София, 1942, с. 49.

¹⁷ Пак там, с. 52.

¹⁸ **Флоря, Б.** Исследования по истории Церкви. Древнерусское и славянское Средневековье. Москва, 2007, с. 136.

¹⁹ ЛИБИ III. София 1965, с. 361.

²⁰ **Fine, J.** The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest. Michigan, 1994, p. 56.

²¹ **Madgearu, A.** Op. cit., 128–129.

²² Ibid., 127–128.

²³ **Николов, Й.** Папската политика в Сърбия в края на XII и началото на XIIIв. – В: Годишник на Софийския университет. Философско-исторически факултет. Т. 60. Кн. 3 – История. София, 1967, с. 191.

²⁴ **Madgearu, A.** Op. cit., p. 124.

²⁵ **Флоря, Б.** Цит. съч., с. 126.

²⁶ Пак там, 126–127.

²⁷ Пак там, с. 128.

²⁸ **Engel, P.** The Realm of St. Stephen: A History of Medieval Hungary, 895–1526. I. B. Tauris Publishers, 2001, p. 88.

²⁹ **Коматина, Ив.** Црква и држава у Српским земљама од XI до XIII века. Белград, 2016, 250–251.

³⁰ Пак там, p. 251.

³¹ **Николов, Й.** Цит. съч., с. 168.

³² Пак там, с. 191.

³³ **Fine, J.** Op. cit., p. 48.

³⁴ ЛИБИ III. София, 1965, с. 322.

³⁵ **Златарски, В.** История на българската държава през средните векове. Т. III. София, 2007, с. 179.

³⁶ ЛИБИ III. София, 1965, с. 352.

³⁷ **Јовић, М.** Србија и римокатоличка црква у средњем веку. Крушевац, 1994, с. 48.

³⁸ Пак там.

³⁹ **Николов, Й.** Цит. съч., с. 191.

⁴⁰ **Флоря, Б.** Цит. съч., 129–130.

⁴¹ Пак там, с. 130.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Извори / Primary Sources

Латински извори за българската история (ЛИБИ). Т. III. Съставили и редактирали Михаил Войнов, Иван Дуйчев, Страшимир Лишев, Борислав Примов. София: БАН, 1965.

Изследвания / Research Works

Божилков, И. Преписка на българите с папа Инокентий III. – В: Държава и църква през XIII век. Послеслов. София, 1999, 106–129 [Bozhilov, I. Prepiska na balgarite s papa Inokentiy III. – V: Darzhava i tsarkva prez XIII vek. Posleslov. Sofiya, 1999, 106–129)].

Гюзелев, В. Папството и българите през Средновековието. София, 2009 [Gyuzelev, V. Papstvoto i balgarite prez Srednovekovieto. Sofiya, 2009].

Данчева-Василева, А. България и Латинската империя (1204–1261). София, 1985 [Dancheva-Vasileva, A. Bulgariya i Latinskata imperiya (1204–1261). Sofiya, 1985].

Дринов, М. Исторически преглед на българската църква от самото ѝ начало до днес. Виена, 1869 [Drinov, M. Istoricheski pregled na balgarskata tsarkva ot samoto i nachalo do dnes. Viena, 1869].

Златарски, В. История на българската държава през средните векове. Т. III. София, 2007 [Zlatarski, V. Istoriya na balgarskata darzhava prez srednite vekove. T. III. Sofia, 2007].

Коматина, Ив. Црква и држава у Српским земљама од XI до XIII века. Белград, 2016 [Komatina, Iv. Tsrkva i drzhava u Srpskim zemlyama od XI do XIII veka. Belgrad, 2016].

Николов, Й. Папската политика в Сърбия в края на XII и началото на XIII в. – В: Годишник на Софийския университет. Философско-исторически факултет. Т. 60. Кн. 3 – История. София, 1967, 163–191 [Nikolov, Y. Papskata politika v Sarbia v kraya na XII i nachaloto na XIII v. – V: Godishnik na Sofiyskiya universitet. Filosofsko-istoricheski fakultet. T. 60. Kn. 3 – Istoria. Sofia, 1967, 163–191].

Флоря, Б. Исследования по истории Церкви. Древнерусское и славянское Средневековье. Москва, 2007 [Floriya, B. Issledovaniya po istorii Tserkvi. Drevnerusskoe i slaviyanskoe Srednevekovye. Moskva, 2007].

Engel, P. The Realm of St. Stephen: A History of Medieval Hungary, 895–1526. Tauris Publishers, 2001.

Fine, J. The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest. Michigan, 1994.

Јовић, М. Србија и римокатоличка црква у средњем веку. Крушевац, 1994 [Yovich, M. Srbiya i rimokatolichka tsrkva u srednem veku. Krushevats, 1994].

Madgearu, A. The Asanids: The Political and Military History of the Second Bulgarian Empire (1185–1280). Leiden, 2017.

Ullmann, W. A short history of the Papacy in the Middle Ages. London, 2003.